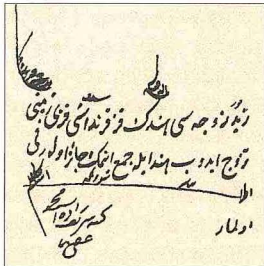

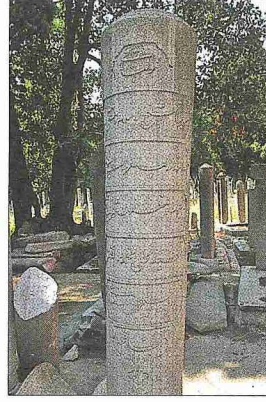
liğine getirildi, ancak birkaç ay sonra azledildi.

1 Cemâziyelâhîr 1187'de (20 Ağustos 1773) Mirzazâde Mehmed Said Efendi'nin istifası üzerine III. Mustafa tarafından şeyhülislâmlığa tayin edildi. İstanbul kadısı olmadan önce üstlendiği nakîbüleşraflık görevini şeyhülislâm oluncaya kadar sürdürdü. Ancak bu iki görevin bir arada yürütülmesi âdet olmadığından şeyhülislâmlığında nakîbüleşraflık ikinci defa Seyyid İbrâhim Efendi'ye verildi. Mehmed Şerif Efendi, altı buçuk ay kadar şeyhülislâmlık yaptıktan sonra III. Mustafa'nın vefatı üzerine tahta geçen I. Abdülhamid tarafından 15 Zilhicce 1187'de (27 Şubat 1774) azledilerek yerine üçüncü defa Dürrîzâde Mustafa Efendi getirildi. Azlini müteakip altı yıl evinde ikamet eden Mehmed Şerif Efendi 16 Zilhicce 1193'te (25 Aralık 1779) vefat etti. Mezarı Eyüp'te, Eyüp İskelesi'nden Bostan İskelesi'ne giden yolun solunda Boyacı sokakta (Sultan Reşad caddesinde) Hüsnü Paşa Türbesi yanında ve Çivîzâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin mezarı civarındadır. Şerifzâde sofası olarak adlandırılan bu mevkide daha sonra Canan Hanım Türbesi yapılmıştır (Haskan, I, 181).

Seyyid Mehmed Şerif Efendi, İstanbul kadılığı ve nakîbüleşraflık görevlerinde bulunduğu dönemde dedesi Çatalcalı Ali Efendi'nin şeyhülislâmlığı esnasında verdiği fetvaları bir araya getiren temiz çekmiş ve *Mecmûatü'l-aliyye fi'l-fıkhi'l-Hanefiyye* adıyla müstakil bir eser haline getirmiştir. *Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla basıkları yapılan (İstanbul 1245, 1258) ve çok sayıda yazma nüshası bulunan eserin girişinde dedesinin fetvalarının haleflerinin güvenini kazandığını ve uygulamada esas alındığını, ancak dedesi tertip ederek temize çekmeden vefat ettiği için bu işi kendisinin yaptığını söyler. Mecmuanın İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshasının (nr. 137-139) ilk ve son sayfalarında yer alan kayıtlardan eserin Seyyid Mehmed Efendi'nin kızı Şerife Fâtma Hanım bint Hatice Hanım tarafından fetvahâneye vakfedildiği anlaşılmaktadır

Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin bir fetvası (İlmiyye Salnâmesi, s. 541)

Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin mezar taşı - Eyüp / İstanbul

(Özen, III/5 [2005], s. 369-370). Bursalı Mehmed Tâhîr, Mehmed Şerif Efendi'ye ait fetvaların *Fetâvâ-yı Şerifzâde* adıyla toplandığını söyler (Osmanlı Müellifleri, II, 61) diğer kaynaklarda böyle bir kayıdı yer almaması, Mehmed Şerif Efendi'nin dedesine ait fetvaları derlediği mecmuanın yanlışlıkla kendisine nisbet edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Mehmed Şerif Efendi'nin ta'lik hattında maharet sahibi olduğu ve bu hattı Kâtibzâde Mehmed Refî Efendi'den öğrendiği belirtilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/B, s. 24, 26, 114, 118; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Devhatü'l-meşâyiğ*, İstanbul 1978, s. 104-105; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 541; *Osmanlı Müellifleri*, II, 61; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 494-495; Danişmend, *Kronoloji*?, V, 144; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 147; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 74; Mustafa Sarıçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-Eşraflık Müessesesi*, Ankara 2003, s. 130, 135; Hulusi Yavuz, "Eyüpsultan'da Medfün Osmanlı Şeyhü'l-İslâmları", *Tarih, Kültür ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV: Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 416; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Meşhurlar*, İstanbul 2004, I, 181; Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/5, İstanbul 2005, s. 369-370.

TAHSİN ÖZCAN

SEYYİD MUHAMMED CAVNPÜRÎ

(سید محمد الجونپوری)

Seyyid Muhammed b. Seyyid Hân el-Kâzîmî el-Hüseynî el-Cavnpürî (ö. 910/1505)

Hindistan'da mehdîlik iddiasıyla ortaya çıkan ve Mehdeviyye hareketini kuran kişi.

14 Cemâziyelevvel 847'de (9 Eylül 1443) Cavnpür'de doğdu. Dönemindeki kaynakların hiçbirinde annesinin adının Âmine, babasının Abdullah olduğu zikredilmemesine

rağmen bazı Mehdevî kaynaklarında mehdîliğini kanıtlamak amacıyla anne ve babasının isimleri bu şekilde kaydedilmiştir. Henüz küçük yaşta iken gelişen ve mükemmel bir hâfızaya sahip bulunan Muhammed yedi yaşında Kur'an'ı ezberlemiş, Mehdevî kaynaklarında belirtildiğine göre on iki yaşında iken hocası Şeyh Dânyâl Çiştî'den "esedü'l-ulemâ" unvanını almış, çevresinde ilmi ve ihlâsî ile tanınmıştır.

Seyyid Muhammed kırk yaşında hac vazifesini yerine getirmek üzere Cavnpür'dan ayrıldı, birçok yere uğradıktan sonra 901 (1495-96) yılında Mekke'ye ulaştı. İddiasına göre bir tavaf esnasında kendisinin geleceği vaad edilen mehdî olduğu bildirildi. Burada mehdîliğini ilân ettiyse de Mekke âlimleri bunu ciddiye almadı. Ertesi yıl Guceerât'a döndü ve 903'te (1497) Ahmedâbâd'daki Tac Han Sâlâr Camii'nde mehdîliğini tekrar ilân etti. Önceleri kendisiyle ilgilenmeyen Sünnî âlimleri daha sonra onun Allah'ın bu âlemde görülebileceği iddiasına şiddetle karşı çıktılar. Ahmedâbâd'daki ortamı tehlikeli bulan Seyyid Muhammed, Patan yakınlarındaki Barhlî'ye gitti. 905 (1499-1500) yılında mensupları tarafından "da'vâ-yı müekkede" (Allah tarafından desteklenmiş mesaj) diye adlandırıldı ve mehdîlik iddiasını tekrar ileri sürdü. Muhallifleri yanında takvâsı ve bilgisinden dolayı Hindistan, Afganistan ve diğer yerlerde çok sayıda mensubu oluştu. Aynı yıl çevredeki idareciler mektuplar yazdı ve onları kendisini mehdî olarak kabul etmeye çağırdı, yalancılığı ispat edildiği takdirde ölüme mahkûm edilmeye razı olduğunu belirtti. Mehdevîler'e göre mektup gönderilen liderlerden sırasıyla Mâvlâ, Guceerât, Ahmednagar, Kandeher ve Ferah hükümdarları Gıyâseddin Halacî, Mahmud Begrâ, Ahmed Nizamşah, Şah Beg ve Mîr Zünnûn onun davetini kabul etti. Ancak mehdîliği konusunda ulemâyı etkilemeye muvaffak olamadı ve halkın çoğunluğu tarafından sahtekâr diye görülme devam etti. Bununla birlikte çevresindeki bir kısım halk üzerinde tesirinin arttığını gören ulemâ onun sürgün edilmesini istedi. Barhlî'den sonra Jalore, Palandur, Jaisalmer, Napore, Nasrpür, Tatta'ya sürülen ve gittiği yerlerdeki ulemâyâ yine iddiasını kabul ettiremeyen Seyyid Muhammed, neticede Mîr Zünnûn tarafından yönetilen Horasan bölgesindeki Ferah şehrine ulaştı. Burada ilgiyle karşılandı ve mensuplarının sayısında büyük artış oldu. Ferah'ta iki buçuk yıl kadar kaldıktan sonra 19 Zilkade 910 (23 Nisan 1505) tarihinde öldü. Seyyid Muhammed'in mânevî mirası baş-

ta oğlu Seyyid Mahmûd olmak üzere halifelerince devam ettirildi. Onun mensupları, çoğu Gucerât'ta bulunan ve "dâire" adı verilen merkezlerinde inançsız saydıkları diğer müslümanlardan sakınarak kendi aralarında cemaat hayatını devam ettirdiler.

Cavnûrî'nin takvâsı, bilgisi ve samimiyeti Abdülkâdir el-Bedâûnî gibi tenkitçiler tarafından bile kabul edilmiş ve en büyük velîlerden biri sayılmıştır. Seyyid Muhammed mensuplarının devamlı zikir halinde olmasını emretmiş ve bunu imanın şartlarından biri olarak değerlendirmiştir. Ayrıca hicrete önem vermiş, sürgün hayatı boyunca Hz. Peygamber'in hicretini taklit eden bir örnek vermeye çalışmıştır. Mensuplarının teşkil ettiği "dâire" fertlerinin kazandığı servetlerin üyeler arasında eşit şekilde dağıtılması anlamına gelen "seviye" adlı prensip Seyyid Muhammed'e ait öğretilerin en önde gelenlerinden biridir. Bu durumda onun kapitalizmi İslâm'a aykırı bularak reddettiği ortaya çıkmaktadır.

Seyyid Muhammed'in mehdîlik iddiasına karşı yazılan reddiyeler arasında *Kenzü'l-ummâl* müellifi Müttaki el-Hindî'nin *el-Burhân fi 'alâmâtî mehdîyyi âhîrî'z-zamân* ve *Risâletü'r-Red*, Ali el-Kârî'nin *Risâletü'l-mehdî* adlı çalışmaları önemlidir. Her iki müellif de onun mehdîlik iddialarını çürüterek mensupları arasında önelimli çözümlere zemin hazırlamıştır. Bunlardan başka Es'ad el-Mekkî'nin *Şühüb muhrika'sı* ile Mehdevîler'i şiddetle eleştiren ve bundan dolayı bir Mehdevî tarafından öldürülen Muhammed Zaman Han'ın *Hedye-i Mehdeviyye* adlı reddiyesi de burada zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *The Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Calcutta 1873, tercüme edenin girişi, s. IV-V; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Necâtü'r-reşid*, Âsafîye Ktp., nr. 1564; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâ'tih*, Kahire 1309, V, 183 vd.; Mîr Muhammed Ma'sûm, *Târîh-i Sind: Târîh-i Ma'sûmî* (nşr. Ömer b. Muhammed Dâvûdpüte), Poona 1938, bk. İndeks; İskender b. Muhammed Mancû, *Mir'ât-i Sikandarî* (trc. Fazlullah Lutfullah Faridî), [baskı yeri ve tarihi yok], s. 90-91; Firişte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, Kanpûr 1874, II, 150; Ali Şîr Kânî, *Tuhfetü'l-kirâm*, Leknev 1304, II, 22-23; W. Erskine, *A History of India under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humayun*, London 1854, II, 475 vd.; Abdülkâdir b. Ahmed, *Ma'dînu'l-cevâhir*, Haydarâbâd 1304, s. 98-99, 161; Eşref Ali Pâlenpûrî, *Siyer-i Mes'ûd*, Murâdâbâd 1315, s. 7 vd.; Rahmân Ali, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Hind*, Leknev 1332, s. 197-201; Abdülganî Kanpûrî, *Mezâhibü'l-İslâm*, Kanpûr 1924, s. 713-714; Şah Burhâneddin, *Şevâhidü'l-vilâye*, Haydarâbâd 1379, tür.yer.; Ebû'l-Kelâm Âzâd, *Tezkire*, Lahor

1960, s. 39-44; Cafer Şerif, *Kânûn-i İslâm*, Oxford 1921, s. 208-209; Qamaruddin, *The Mahdavi Movement in India*, Delhi 1985, s. 28-50; a.mf.. "Palampur as a Missionary Base of the Mahdavis", *Studies in Islam*, V/4, New Delhi 1968, s. 232-257; a.mf., "Saiyid Muhammed Jaunpuri and the Mahdavi Movement in India", a.e., VIII/1-4 (1971), s. 165-173; I. Goldziher, "Ghair Mahdî", *ERE*, VI, 189; A. S. Bazmee Ansari, "al-Djawnpûrî", *El²* (Ing.), II, 499-501.

A. S. BAZMEE ANSARI

SEYYİD MUHAMMED YÜSUF

(سید محمد یوسف)

Seyyid Muhammed Yûsuf
b. Seyyid Hüseyin Behûbâlî
(1916-1978)

Hindistanlı

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Hindistan'da bir müslüman prensliği olan Bopal'de doğdu. Babası Hz. Fâtîma neslinden geldiği için "Seyyid" lakabıyla anılırlar. İlk ve orta öğrenimini Medrese-i Ahmediyye ile Medrese-i Cihangiriyye'de tamamladı. Arap dili ve temel İslâm ilimleri alanlarında özel dersler aldı. Çeşitli sınavlardan geçerek Hindistan medrese geleneği çerçevesinde kendisine Doğu ve İslâm ilimlerinde "Mevlî, âlim, fâzıl-i edîb" unvanları verildi. Bu sırada İngilizce öğrenimi gördü ve liseyi Hindistan'ın Racastan vilâyetinde dışardan bitirdi. Uttar Pradeş'teki Agra Üniversitesi'nden mezun olduktan (1936) bir yıl sonra Aligarh İslâm Üniversitesi'nin Arapça bölümüne yüksek lisans öğrencisi olarak kaydoldu. Burada başta Abdülazîz el-Meymenî olmak üzere Mevlânâ Bedreddîn-i Alevî, Mevlânâ Seyyid Süleyman Eşref el-Bihârî ile Mahsûr Ahmed, Abdülfalîm el-Ahrârî ve Seyyid Âbid Ahmed Ali gibi hocalardan yararlandı. Özellikle Eşref el-Bihârî onun İslâmî terbiyesinde ve İslâm ilimlerine yönelmesinde etkili oldu. Ancak Seyyid Muhammed'in en önemli hocası ve hâmisî Abdülazîz el-Meymenî'dir. Hayatı boyunca ilişkisini sürdürdüğü Meymenî'den Arap dili ve edebiyatı ile yazmaların tahkiki alanlarında istifade etti; onun yönetiminde yüksek lisansını ve *Eşerü üsretü'l-Mühelleb b. Ebî Şufre el-Ezdî fi't-târîhi'l-İslâmî* adlı doktora tezi ni tamamladı. Aynı üniversitenin gazetecilik ve Farsça bölümlerinde de yüksek lisans yaptı.

Eğitim kariyerine 1943 yılında Aligarh İslâm Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak başlayan Seyyid Muhammed, 1947'de gittiği Mısır'da bilgi ve tecrübesini geliştirdiği gibi Kahire Câmîatü Fuâdî'l-evvel-

de (daha sonra Kahire Üniversitesi) Urdu dili öğretim görevliliği yaptı. Kahire Üniversitesi'nin çıkardığı *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb* dergisinde ilmi ve edebî yazılar yazdı. Burada yedi yıl kaldıktan sonra gittiği Seylan'da Lanka'daki Peridniyâ Üniversitesi'nde önce öğretim görevlisi, ardından Arapça profesörü ve Arap dili ve edebiyatı bölüm başkanı olarak çalıştı. 1959 yılından itibaren aynı görevle Karaçi Üniversitesi'ne döndü. Bu süre içinde bir ara Malezya Kualalumpur Üniversitesi'nde görev yapan Seyyid Muhammed Yûsuf 1976'da emekliye ayrıldı. Ardından davet üzerine gittiği Nijerya Jos Üniversitesi'nde Diller ve Mezhepler Tarihi Bölümü'nde çalıştı. Bu görevi devam ederken Londra üzerinden Pakistan'a dönüşü sırasında veya üniversitede çalışmak üzere gittiği Londra'da geçirdiği kalp krizi sonucu öldü, cenazesi Karaçi'ye getirilerek defnedildi. Arapça'nın yanı sıra İngilizce ve Urduca eserler veren Seyyid Muhammed Yûsuf dönemin olayları, eğitim öğretim, kültür meseleleri ve İkbâliyyât'la (Muhammed İkbâl'in şiir ve düşünceleri) ilgili yazıları Urduca, İngilizce dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır. Bunların birçoğu onun *Berg-i Tahayyül* adlı makaleler mecmuasında toplanmıştır. Zekerîya Kitapçı, Seyyid Muhammed'in danışmanlığında *et-Türk fi mü'ellesâtü'l-Câhîz ve mekânetühüm fi't-târîhi'l-İslâmî ilâ evâsîti'l-karnî's-şâlis* adıyla doktora tezi hazırlamıştır.

Eserleri. A) Arapça, Urduca. 1. *Tehzîbü ve taqdimu men nûsibe ilâ ümmihî mine's-şu'arâ' li'l-Meymenî*. Abdülazîz el-Meymenî'nin annesine nisbet edilen Arap şairlerine dair eseri hakkında sunuş niteliğinde bazı açıklamalar ve ondan yapılan seçmelerden oluşmaktadır. 2. *el-Mühelleb b. Ebî Şufre*. Abdülazîz el-Meymenî yönetiminde hazırlanan *Eşerü üsretü'l-Mühelleb b. Ebî Şufre el-Ezdî fi't-târîhi'l-İslâmî* adlı doktora tezi olup *Islamic Culture* dergisinde kısmen yayımlanmıştır. 3. *Endelüs: Târîh ve edeb mine'l-fethi'l-Endelüsî senete 91 ilâ seneti 400* (Karaçi 1969). Endülüs tarihi ve edebiyatına dair eserlerden yapılmış seçmelerden ibarettir. 4. *Cemheretü eş'âri'l-Ârab* (İslâmâbâd 1976). Câhiliye, İslâm, Emevî, Abbâsî ve Endülüs şairlerinden üniversite öğrencileri için seçilmiş beyit, kıta ve kasidelerden oluşur. Eserin temel kaynağı Ebû Zeyd el-Kureşî'nin *Cemheretü eş'âri'l-Ârab* adlı eseri olmalıdır. 5. *Berg-i Tahayyül*. Muhammed İkbâl'in fikir ve şiirlerini, ayrıca dil, edebiyat, eğitim ve kültürle ilgili bazı makalelerini